

ശ്രീഃ
ശ്രീമതേ രാമാനുജായ നമഃ
ശ്രീമതേ നിഗമാന്തമഹാദേശികായ നമഃ
ശ്രീസീതാലക്ഷ്മണഭരതശത്രുഘ്നഹനുമാസമേത ശ്രീരാമചന്ദ്ര പരബ്രഹ്മണേ നമഃ

ശ്രീമദ്രാമായണേ വാൽമീകീയേ ആദികാവ്യേ അയോധ്യാകാണ്ഡേ

॥ ഏകവിംശഃ സർഗഃ ॥

This document has been prepared by

Sunder Kidāmbi

with the blessings of

ശ്രീ രംഗരാമാനുജ മഹാദേശികൻ

His Holiness śrīmad āṇḍavan śrīraṅgam

ശ്രീഃ
ശ്രീമതേ രാമാനുജായ നമഃ
ശ്രീമതേ നിഗമാന്തമഹാദേശികായ നമഃ
ശ്രീസീതാലക്ഷ്മണഭരതശത്രുഘ്നഹനുമത്സമേത ശ്രീരാമചന്ദ്ര പരബ്രഹ്മണേ നമഃ

|| ഏകവിംശഃ സർഗഃ ||

ലക്ഷ്മണസ്യ രോഷോ ബലാദ്രാജ്യം സ്വായത്തീകർതും തേന
ശ്രീരാമസ്യ പ്രേരണം ശ്രീരാമേണ പിതൂരാജ്ഞായാഃ പാലനമേവ ധർമ
ഇതി പ്രതിപാദ്യ മാതൂർഭ്രാതൃശ്ച പ്രതിബോധനം

തഥാ തു വിലപന്തിം താം
കൗസൽയാം രാമമാതരം |
ഉവാച ലക്ഷ്മണോ ദീന -
സ്തൃതകാലസദ്യശം വചഃ || 2.21.1 ||

ന രോചതേ മമാപ്യേത -
ദാർയേ യദ് രാഘവോ വനം |
ത്യക്ത്വാ രാജ്യശ്രീയം ഗച്ഛേത്
സ്ത്രിയാ വാക്യവശംഗതഃ || 2.21.2 ||

വിപരീതശ്ച വൃദ്ധശ്ച
വിഷയൈശ്ച പ്രധർഷിതഃ |
നൃപഃ കിമിവ ന ബ്രൂയാ -
ച്ഛാദ്യമാനഃ സമൻമമഃ || 2.21.3 ||

നാസ്യാപരാധം പശ്യാമി
നാപി ദോഷം തഥാവിധം |

യേന നിർവാസ്യതേ രാഷ്ട്രാദ്
വനവാസായ രാഘവഃ ||2.21.4 ||

ന തം പശ്യാദ്യഹം ലോകേ
പരോക്ഷമപി യോ നരഃ |
സ്വമിത്രോപി നിരന്യോപി
യോസ്യ ദോഷമുദാഹരേത് ||2.21.5 ||

ദേവകൽപമുജും ദാന്തം
രിപുണാമപി വത്സലം |
അവേക്ഷമാണഃ കോ ധർമം
ത്യജേത് പുത്രമകാരണാത് ||2.21.6 ||

തദിദം വചനം രാജ്ഞഃ
പുനർബാൽയമുപേയുഷഃ |
പുത്രഃ കോ ഹൃദയേ കുർയാദ്
രാജവൃത്തമനുസ്മരൻ ||2.21.7 ||

യാവദേവ ന ജാനാതി
കശ്ചിദർഥമിദം നരഃ |
താവദേവ മയാ സാർധ -
മാത്മസ്ഥം കുരു ശാസനം ||2.21.8 ||

മയാ പാർശ്വേ സധനുഷാ
തവ ഗൃഹ്ണസ്യ രാഘവ |
കഃ സമർഥോഽധികം കർതും
കൃതാന്തസ്യേവ തിഷ്ഠതഃ ||2.21.9 ||

നിർമനുഷ്യാമിദാം സർവാ -
മയോധ്യാം മനുജർഷഭ |

കരിഷ്യാമി ശരൈസ്തീക്ഷ്ണൈഃ -
ര്യദി സ്ഥാസ്യതി വിപ്രിയേ ||2.21.10 ||

ഭരതസ്യാഥ പക്ഷ്യാ വാ
യോ വാസ്യ ഹിതമിച്ഛതി |
സർവാംസ്താംശ്ച വധിഷ്യാമി
മൃദുർഹി പരിഭൂയതേ ||2.21.11 ||

പ്രോത്സാഹിത്യോഽയം കൈകേയോ
സന്തുഷ്ടോ യദി നഃ പിതാ |
അമിത്രഭൂതോ നിഃസംഗം
വധ്യതാം വധ്യതാമപി ||2.21.12 ||

ഗുരോരപ്യവലിപ്ലസ്യ
കാർയാകാർയമജ്ഞാനതഃ |
ഉത്പഥം പ്രതിപന്നസ്യ
കാർയം ഭവതി ശാസനം ||2.21.13 ||

ബലമേഷ കിമാശ്രിത്യ
ഹേതും വാ പുരുഷോത്തമ |
ദാതുമിച്ഛതി കൈകേയൈ
ഉപസ്ഥിതമിദം തവ ||2.21.14 ||

ത്വയാ ചൈവ മയാ ചൈവ
കൃത്യാ വൈരമനുത്തമം |
കാസ്യ ശക്തിഃ ശ്രിയം ദാതും
ഭരതായാരിശാസന ||2.21.15 ||

അനുരക്തോഽസ്മി ദാവേന
ഭ്രാതരം ദേവി തത്ത്വതഃ |

സത്യേന ധനുഷാ ചൈവ
ദത്തേനേഷ്യേന തേ ശപേ || 2.21.16 ||

ദീപ്തഗ്നിമരൺയം വാ
യദി രാമഃ പ്രവേക്ഷ്യതി |
പ്രവിഷ്ടം തത്ര മാം ദേവി
ത്വം പൂർവമവധാരയ || 2.21.17 ||

ഹരാമി വീർയാദ് ദുഃഖം തേ
തമഃ സൂര്യ ഇവോദിതഃ |
ദേവീ പശ്യതു മേ വീര്യം
രാഘവശ്ചൈവ പശ്യതു || 2.21.18 ||

ഹനിഷ്യേ പിതരം വൃദ്ധം
കൈകേയാസക്തമാനസം |
കൃപണം ച സ്ഥിതം ബാൽയേ
വൃദ്ധഭാവേന ഗർഹിതം || 2.21.19 ||

ഏതത് തു വചനം ശ്രുത്വാ
ലക്ഷ്മണസ്യ മഹാത്മനഃ |
ഉവാച രാമം കൗസൽയാ
രുദതീ ശോകലാലസാ || 2.21.20 ||

ഭ്രാതൃസ്തേ വദതഃ പുത്ര
ലക്ഷ്മണസ്യ ശ്രുതം ത്വയാ |
യദത്രാനന്തരം തത്ത്വം
കുരുഷ്യ യദി രോചതേ || 2.21.21 ||

ന ചാധർമ്യം വചഃ ശ്രുത്വാ
സപത്യാ മമ ഭാഷിതം |

വിഹായ ശോകസന്തപ്താം
ഗന്തുമർഹസി മാമിതഃ || 2.21.22 ||

ധർമജ്ഞ ഇതി ധർമിഷു
ധർമം ചരിതുമിച്ഛസി |
ശുശ്രൂഷ മാമിഹസ്ഥസ്ത്വം
ചര ധർമമനുത്തമം || 2.21.23 ||

ശുശ്രൂഷുർജനനീം പുത്ര
സ്വഗൃഹേ നിയതോ വസൻ |
പരേണ തപസാ യുക്തഃ
കാശ്യപന്ത്രിദിവം ഗതഃ || 2.21.24 ||

യഥൈവ രാജാ പുജ്യന്തേ
ഗൗരവേണ തമാ ഹൃഹം |
ത്യാം സാഹം നാനുജാനാമി
ന ഗന്തവ്യമിതോ വനം || 2.21.25 ||

ത്വദ്വിധോഗാനമേ കാർയം
ജീവിതേന സുഖേന ച |
ത്വയാ സഹ മമ ശ്രേയ -
സ്തുണാനാമപി ഭക്ഷണം || 2.21.26 ||

യദി ത്വം യാസ്യസി വനം
ത്യക്ത്വാ മാം ശോകലാലസാം |
അഹം പ്രായമിഹാസിഷ്യേ
ന ച ശക്ഷ്യാമി ജീവിതും || 2.21.27 ||

തതസ്ത്വം പ്രാപ്യസേ പുത്ര
നിരയം ലോകവിശ്രുതം |

ബ്രഹ്മഹത്യാമിവാധർമാത്
സമുദ്രഃ സരിതാം പതിഃ || 2.21.28 ||

വിലപന്തിം തഥാ ദീനാം
കൗസൽയാം ജനനീം തതഃ |
ഉവാച രാമോ ധർമാത്മാ
വചനം ധർമസംഹിതം || 2.21.29 ||

നാസ്തി ശക്തിഃ പിതൂർവാക്യം
സമതിക്രമിതും മമ |
പ്രസാദയേ ത്യാം ശിരസാ
ഗന്തുമിച്ഛാമ്യഹം വനം || 2.21.30 ||

ഋഷിണാ ച പിതൂർവാക്യം
കൂർവതാ വനചാരിണാ |
ഗൗർഹതാ ജാനതാധർമം
കണ്യൂനാ ച വിപശ്ചിതാ || 2.21.31 ||

അസ്മാകം തു ക്വലേ പൂർവം
സഗരസ്യാജ്ഞയാ പിതൂഃ |
ഖനദ്ഭിഃ സാഗരൈർഭൂമി -
മവാപ്തഃ സുമഹാൻ വധഃ || 2.21.32 ||

ജാമദഗ്ന്യേന രാമേണ
രേണുകാ ജനനീ സ്വയം |
കൃത്താ പരശൂനാരൺയേ
പിതൂർവചനകാരണാത് || 2.21.33 ||

ഏതൈരൻയൈശ്ച ബഹുഭി -
ർഭേവി ഭേവസമൈഃ കൃതം |

പിതൂർവചനമക്ലീബം
കരിഷ്യാമി പിതൂർഹിതം ||2.21.34 ||

ന ഖൽവേതൻമയൈകേന
ക്രിയതേ പിതൃശാസനം |
ഏതൈരപി കൃതം ദേവി
യേ മയാ പരികീർത്തിതാഃ ||2.21.35 ||

നാഹം ധർമ്മമപൂർവം തേ
പ്രതികൂലം പ്രവർതയേ |
പൂർവൈരയമഭിപ്രേതോ
ഗതോ മാർഗ്ഗോന്യഗമ്യതേ ||2.21.36 ||

തദേതത് തു മയാ കാർയം
ക്രിയതേ ഭൂവി നാൻയഥാ |
പിതൂർഹി വചനം കുർവൻ
ന കശ്ചിന്നാമ ഹീയതേ ||2.21.37 ||

താമേവമുക്ത്യാ ജനനീം
ലക്ഷ്മണം പുനരബ്രവീത് |
വാക്യം വാക്യവിദാം ശ്രേഷ്ഠഃ
ശ്രേഷ്ഠഃ സർവധനുഷ്ടതാം ||2.21.38 ||

തവ ലക്ഷ്മണ ജാനാമി
മയി സ്നേഹമനുത്തമം |
വിക്രമം ചൈവ സത്യം ച
തേജശ്ച സുഭൂരാസദം ||2.21.39 ||

മമ മാതൂർമഹദ് ദുഃഖ -
മതുലം ശുഭലക്ഷണ |

അഭിപ്രായം ന വിജ്ഞായ
സത്യസ്യ ച ശമസ്യ ച || 2.21.40 ||

ധർമോ ഹി പരമോ ലോകേ
ധർമേ സത്യം പ്രതിഷ്ഠിതം |
ധർമസംശ്രിതമപ്യേതത്
പിതൂർവചനമുത്തമം || 2.21.41 ||

സംശ്രുത്യ ച പിതൂർവാക്യം
മാതൂർവാ ബ്രാഹ്മണസ്യ വാ |
ന കർതവ്യം വ്യഥാ വീര
ധർമമാശ്രിത്യ തിഷ്ഠതാ || 2.21.42 ||

സോഹം ന ശക്ഷ്യാമി പുന -
ർനിയോഗമതിവർതിതും |
പിതൂർഹി വചനാദ് വീര
കൈകേയ്യാഹം പ്രചോദിതഃ || 2.21.43 ||

തദേതാം വിസൃജ്യാനാർയാം
ക്ഷത്രധർമാശ്രിതാം മതിം |
ധർമമാശ്രയ മാ തൈക്ഷൺധം
മദ്ബുദ്ധിരനുഗമ്യതാം || 2.21.44 ||

തമേവമുക്ത്യാ സൗഹാർദാദ്
ഭ്രാതരം ലക്ഷ്മണാഗ്രജഃ |
ഉവാച ഭൂയഃ കൗസൽയാം
പ്രാഞ്ജലിഃ ശിരസാ നതഃ || 2.21.45 ||

അനുമന്യസ്യ മാം ദേവി
ഗമിഷ്യന്തമിതോ വനം |

ശാപിതാസി മമ പ്രാണൈഃ
കുരു സ്വസ്ത്യയനാനി മേ || 2.21.46 ||

തീർണ്ണപ്രതിജ്ഞശ്ച വനാത്
പുനരേഷ്യാമ്യഹം പുരീം |
യയാതിരിവ രാജർഷിഃ
പുരാ ഹിത്യാ പുനർഭിവം || 2.21.47 ||

ശോകഃ സന്ധാർയതാം മാത -
ർഹൃദയേ സാധു മാ ശുചഃ |
വനവാസാദിഹൈഷ്യാമി
പുനഃ കൃത്യാ പിതൂർവചഃ || 2.21.48 ||

ത്വയാ മയാ ച വൈദേഹ്യാ
ലക്ഷ്മണേന സുമിത്രയാ |
പിതൂർനിയോഗേ സ്ഥാതവ്യ -
മേഷ ധർമഃ സനാതനഃ || 2.21.49 ||

അംബ സംഭൃത്യ സംഭാരാൻ
ദുഃഖം ഹൃദി നിഗൃഹ്യ ച |
വനവാസകൃതാ ബുദ്ധി -
ർമമ ധർമ്മാനുവർത്യതാം || 2.21.50 ||

ഏതദ് വചസ്തസ്യ നിശ്ച്യ മാതാ
സുധർമ്മവ്യഗ്രമവിക്ലവം ച |
മൃതേവ സംജ്ഞാം പ്രതിലഭ്യ ദേവീ
സമീക്ഷ്യ രാമം പുനരിത്യവാച || 2.21.51 ||

യഥൈവ തേ പുത്ര പിതാ തഥാഹം
ഗുരുഃ സ്വധർമേണ സുഹൃത്തയാ ച |

ന ത്യാനുജാനാമി ന മാം വിഹായ
സുദുഃഖിതാമർഹസി പുത്ര ഗന്തും || 2.21.52 ||

കിം ജീവിതേനേഹ വിനാ ത്വയാ മേ
ലോകേന വാ കിം സ്വധയാമൃതേന |
ശ്രേയോ മുഹൂർതം തവ സന്നിധാനം
മമൈവ കൃത്സ്നാദപി ജീവലോകാത് || 2.21.53 ||

നരൈരിവോൽകാദിരപോഹ്യമാനോ
മഹാഗജോ ധ്യാന്തമഭിപ്രവിഷ്ടഃ |
ഭൂയഃ പ്രജ്ജ്യാല വിലാപമേവം
നിശദ്യ രാമഃ കരുണം ജനന്യാഃ || 2.21.54 ||

സ മാതരം ചൈവ വിസംജ്ഞകൽപാ -
മാർതം ച സൗമിത്രിമഭിപ്രതപ്തം |
ധർമേ സ്ഥിതോ ധർമ്യമുവാച വാക്യം
യഥാ സ ഏവാർഹതി തത്ര വക്തും || 2.21.55 ||

അഹം ഹി തേ ലക്ഷ്മണ നിത്യമേവ
ജാനാമി ഭക്തിം ച പരാക്രമം ച |
മമ ത്വഭിപ്രായമസന്നിരീക്ഷ്യ
മാത്രാ സഹാഭ്യർദസി മാ സുദുഃഖം || 2.21.56 ||

ധർമാർഥകാമാഃ ഖലു ജീവലോകേ
സമീക്ഷിതാ ധർമഫലോദയേഷു |
യേ തത്ര സർവേ സുരസംശയം മേ
ഭാർയേവ വശ്യാഭിമതാ സപുത്രാ || 2.21.57 ||

യസ്മിംസ്തു സർവേ സുരസന്നിവിഷ്ടാ
ധർമോ യതഃ സ്യാത് തദുപക്രമേത |

ദേവേഷ്യാ ഭവത്യർഥപരോ ഹി ലോകേ
കാമാത്മതാ ഖൽവപി ന പ്രശസ്താ || 2.21.58 ||

ഗുരുശ്ച രാജാ ച പിതാ ച വൃദ്ധഃ
ക്രോധാത് പ്രഹർഷാദഥവാപി കാമാത് |
യദ് വ്യാദിശേത് കാർയമവേക്ഷ്യ ധർമം
കസ്തം ന കുർയാദന്യശംസവൃത്തിഃ || 2.21.59 ||

ന തേന ശക്നോമി പിതൂഃ പ്രതിജ്ഞാ -
മിമാം ന കർതും സകലാം യഥാവത് |
സ ഹ്യാവയോസ്താത ഗുരുർനിയോഗേ
ദേവ്യാശ്ച ഭർതാ സ ഗതിശ്ച ധർമഃ || 2.21.60 ||

തസ്മിൻ പുനർജീവതി ധർമരാജേ
വിശേഷതഃ സ്വേ പഥി വർതമാനേ |
ദേവീ മയാ സാർധമിത്വോദിഗച്ഛേത്
കഥംസിദന്ത്യാ വിധവേവ നാതീ || 2.21.61 ||

സാ മാനുമന്യസ്യ വനം വ്രജന്തം
കുരുഷ്യ നഃ സ്വസ്ത്യയനാനി ദേവി |
യഥാ സമാപ്തേ പുനരാവ്രജേയം
യഥാ ഹി സത്യേന പുനർയയാതിഃ || 2.21.62 ||

യശോ ഹൃഹം കേവലരാജ്യകാരണാൻ
ന പൃഷ്ടതഃ കർതുമലം മഹോദയം |
അദീർഘകാലേന തു ദേവി ജീവിതേ
വൃണ്യേവരാമദ്യ മഹീമധർമതഃ || 2.21.63 ||

പ്രസാദയന്നരവൃഷഭഃ സ മാതരം
പരാക്രമാജ്ജിഗമിഷുരേവ ദണ്ഡകാൻ |

അമാനുജം ഭൃശമനുശാസ്യ ദർശനം

ചകാര താം ഹൃദി ജനനീം പ്രദക്ഷിണം || 2.21.64 ||

|| ഇത്യാർഷേ ശ്രീമദ്രാമായണേ വാൽമീകീയേ ആദികാവ്യേ
അയോധ്യാകാണ്ഡേ ഏകവിംശഃ സർഗഃ ||